

شاعیریتی مهولهوی

یهووف عوسمان

گهوره مهولهوی !

له یادی تیبهریوونی سهده بهك بهسهر له دنیا دهرجوونتا ، چه بگن -
ئهء - دارستان مومی نهوازش ده كهمه تهیمانی گۆره خهمناكه كهت ، كامه
گۆر ؟ نهو گۆرهی كه جاران نهك بهتهنیا زیارهتگای كوچو كوچباری كچه
چاوریه شی جاف بوو ، بهلكو قیبله نهای خاوهن یازو نیازو سو فیانی
دلپاكو ریپوارانی شه كهتی ئهم سهرحهده بوو ، بهلام ئیستاكهش دهستی
خه كووز فرۆشیکی تاوگۆزیت ناگاتن ، تا تهپوتۆزو خه می خهستی
یۆزگارت بهته كینتی و قوتیله بهك له سههر دایستینی ، یان به لایهنی كهمه وه
بیشكهی خه مه نه بهدی بهكانت راژه نین .

گهوره مهولهوی !

كاتی خۆی له لایهن دهولهتی عوسمانی بهوه فه زمانه وایه تیبی عیراق
به نهو ره حمان پاشای بابان سپیرا ، نهو بهوو پشتی تی کردو وتی :
هموو سامان و پلهو پایه بهکی ئهم دنیا به قومین به فراوی كوردستان
ناگۆرمه وه ، خو تۆیش له لایهن فه رماد میرزای قاجاره وه ته ماعت نرایه بهر
كه نه گهر بچیتته نهو ولاته چهنده ها زهوی وزارو ئاوا بیت له سههر تاپۆ
ده كهنو ده تكه نه موفیتی نهو قه له مره وو سهرده مه ، بهلام نهو ره حمان پاشا
ئاسایی نهو هممهت نه گۆری به وه به بهردو داری ولاته كهت . نهو بهوو تا
چاوه گه شهكانت به به كجاری لیکنا ، ژبانی رهندی و هه ژاریت بو خۆت

ههكېژارد ، بهدوای پاروویك نانی شهرفمهندانهدا وهك كوچهری بهکی
پینوا مالهكعت همیشه بهكولهوه بوو ، دئی بهدیت پین دهکرد ، جاریک
له ئاوابی (بیاویله) وه دهتگواستهوه بو (چروستانه) و ، جاریک بو
(گونده) و (شه میران) و ، دوا جاریش بو (سهرشاته) . ههرگیز ناماده
نهبویت شیعره کانت بکه یته سنبوون و دهست ویلی خویناوی بی سولتان و
فهراشه کانی پین بیسمیل کهیت .

دهبوو له یادی ئهم پیاوه مهزهدا ده بهها سیمینارو ئاههنگ و کوری
تایه تی سازکرایه ، دهبوو هونراوه و به ره مه کانی له په یمانگه و زانکوکانا
بووترانایه ته وه ، بهلام چی بکه ین ؟ مه چهك هینده ده چه رخی و هیشتا
داهاتوو له بهرده ممانایه و لاپه ره ی ژینیش ههرچون بیت له ردگماندا ههر
سپی به و ئاواته کانیشمان ههر له بلایسه دایه و ده بیت زوو بیت یان درهنگ
پین یان شاد بیین و به ئاکامی دل بکه ین .

شاعیریتی مهولهوی ده ریایه کی نهك ههر قوول ، بهلكو تا چاوی
بو هه لخه ی به ده ره تانه و ئاسوگه ی نه مسه ره و سه ری هه روا به ئاسانی به
بالی شکسته ی فه لمی ئیمه ومانان ته ی نا کریت .

توخمه کانی شاعیریتی مهولهوی فره لایه نن و پیوستیان به
لیکدان و په رش کردن هه به . بو گه یشتن بهم ئامانجه گه ره که له گه لی
لایه نه وه پینووسی تیا تاودری و له هونراوه کانیه وه ده ست نیشان کریت نهك
به پیچه وانوه . نه گه ره به پیودانگی چه مگه نه کادی می به جیهانی به کان
بمانه وی ده ست نیشانی شاعیریتی بکه ین مه رجه ئه و وزه و توانایه
بدوزینه وه که له م ئاقارده دا ده خریته گه رو هونراوه مان بو فه راهم
ده هینیت . ده له م بواره دا (مه ونه وی) به کیکه له و بلیمه تانه ی که له
ریزی پیشه وه ی شوعه رای کورده وهك به ره هم ، واته (شیعره و نه زم) ،
ههرچه نده ئیمه نوکی پینووسه که مان له شیعا هه لده سوورینین و ههر

نهويشه جتي سهرنجو گوي پيدانمان ، بهلام له ههمان کاتدا ناييت نهو
 نهزمه (نظم) زورانهدش پشت گوي خهين ، چونکه کهم تا زور په يوه نديان
 به به هره و زدهي هونينه و هوه ههيه ، نهه له کاتيکدا که نهو نهزمه واتاو
 ناوه روکي قول و بهرزو زانست ناسا بگريته خو ، دبا لهم لايه نهوه چاويک
 به بهر هه مه کاني مهولهويدا بگيرين و بزائين تا چهند وزه ي هونينه وه ي
 خويو به دهسته لاتهو و چون توانيو به تي به شيوه زماني ساده ي (گوراني)
 نهو واتاو مه سه له زانباري و لوژيکي به ناييني يانه دهر بيرئ . دياره نهه
 کاره نهه که به ته نيا به هره ي شاعري تبي تبا ددره وشيته وه ، به لکو
 ده سه لاتيکي بالا له زمان و سه ليقي ريزمانيشدا . نهو بهر هه مانه ي
 مهولهوي که ديارن و له سه ر زاري زانايانن برين له مانه :

(۱) ديوانيکي قه باره گه وري شيعر .

(۲) کتبيکي له باره ي عه قیده و بروراي ئيسلامه وه به شيعر به ناوي
 (العقیده المرضيه) وه که له لايه ن (محي الدين صبري النعيمي) يه وه له
 ميسر له سالي ۱۳۵۲ ي کوچيدا له چاپ دراوه (*).

(۳) کتبيکي تر هه ر له باره ي عه قیده ئيسلامه وه به فارسي به
 ناوي (الفوائج) که نهويش له گهل (انعقیده المرضيه) که دا له چاپ دراوه .
 (۴) کورته يه کي (العقیده المرضيه) هه ر به شيعر بو نه وانه ي تازه
 ده ستیان کردوه به خويندن .

(۵) ناميلکه يه که له باره ي ئيسپات کردني دروستي (رابطه) وه به
 فارسي ، که وه که ماموستا مه لا کهريم نه فهرمويت نوسخه به کي لاي شيخ
 حه بده ري کوري شيخ جعفر هه يه و تايستاش به چاپ نه گه يوه (۱) .

(*) نهه کتبه به شهر چيکي گه وري ماموستا مه لا کهريمه وه له
 ۱۹۸۸ دا له چاپ دراوه .

(٦) کتیبیکی تری به شیعی عره بی که بریتی به له (٢٠٣١) به بیت
 شیعی (مصرع) به ناوی (الفضیلة) وه که ماموستا مهلا که ریمی
 موده پریس شهرحی کردوه وه له کتیبیکی گوردی ٨١٩ لاپه ره ییدا
 به ناوی (الوسیله فی شرح الفضیله) وه به چاپی گه یاندوه . با ئه وهش
 بلیم له وانه به گه لئ به ره می تری ئم شاعیره زانایه له ناوچوو بیت ، یان
 تمپ و توژی رۆژگار نیشتوو بیته ملی و به نه زانراوی مابیته وه . ئمه
 جگه له وه که کتیبخانه کهی سووتینراوه .

ئوهی به لاه وه نااسایی به مهولهوی چند چاره ویی به هه لمه تی
 به ساراتینی شیعی کوردیدا تاوداوه ، به هه مان وزده و جۆش و سه لیه وه
 ئه سپی شیعی هۆنینه وهی به زمانی عره بی و فارسی یس تاوداوه . ئه گه
 (ابن مالک) عره ب به هزار به یته شیعی ریزمانی عره بی هۆنیه وه وه
 هه تا هه تابه عره به کان کتیبی (الفیه) کهی به نهمر ناوبه رن ، ئه و
 (مهولهوی) ی نه ته وهی کوردیش به (٢٠٣١) به یته شیعی عره بی
 زانیاری عه قایدو که لاهمی داناوه . دیاره ئمه به لکهی شاعیره بت و
 زانایه تی به کی له بن نه هاتوو پر وزه یه . زانای سهرده م لهم یوارانده
 عبدالکریم المدرس مهولهوی ده باته ریزی شاعیره به رزه کانی رۆژه لات و
 ده لیت :

هه ر بۆی نامی نامی مهولهوی !

له ریزی سه عدی و جامی و مهولهوی

ههروه ها ده لیت : « ناخ ، مهولهوی ! خۆزگه به و سۆزو عه شق و
 تیکۆشینه له ولایتیکا ئه بووی هه رچیت ئه نووسی وه رنه گیراو له چاپ ئه درا
 تا جیهانی کوردستان ، به لکوو هه موو جیهانی موسولمانان به ته لیفات و
 ئاسارو ئه شعارت رووناک ببوایه ته وه ، تا هه موو دنیا بیزانیایه بیه سی
 انوردستان چ جۆره شیریکی تیدا بووه . »

(۷) جگه له و هه موو هۆنراوانه ی که باسما ن کردو په یوه ندیان به شاعیر یتیی مهوله وی یه وه هه یه چهنده ها (شرح و تعلیقات) ی هه یه له سهر حاشیه و مه تنی گه لپ زانیاریی سهر دمه که ی خۆی . ئه مه جگه له و ۳۸ نامه فارسی به ی که بۆ دۆستان و هاوړی یان و شیخانی نه قشبه ندیی نووسیوه که سهر جه م لیوړی ژن له تواناو دهسه لاتیکی مه زن له هۆش و بیر و وردو قول و ئه ندیشه ی فراواندا و ئه وهش دهسه لیتن که مهوله وی نه ک شاعیر و زانایه کی پایه بهرز بووه ، به لک و په خشان نووسیکی به تواناو لپ ها تووش بووه . هۆنراوه کانی مهوله وی ئاوینه به کی بالانمای که سییی شاعیرن وه ک مروا ئیکی نه فس بهرزو گوش کرا و به ژه کی تال و تفتی کومه لگایه کی سه رلیتو له دوا که وتن و نه زانی و هه ژاریدا ، خۆ له لایه کی تره وه له جیهانیکدا چاوی هه له پیناوه که قه شه نگ ترین سروشتی هه یه و قیبله ی جوانی و دلخوا ئانی هه موو رۆژه لاته . سهر جه م هۆنراوه کانی مهوله وی سهر به قوتابخانه ی رۆمانتیکین وه ک گه رانه وه بۆ باوه شی سروشتی کوردستان و زال بوونی سوژو هه ست به سهر بیرو هوشیاریدا ، جگه له به هیه چ زانیی ده بده به و به ری به ری دویا و روو کردنه باره گای خو شی هه تاهه تایی که له جیهانیکدا تر دا دینه گوړی . دیاره ئه م جوړه بیرو خوتوورانه تیکه ل به هه ناسه ی شیعه ره کانی ده بن و رۆمانتیکه تیکه تیکه ل به گیانی ئایینی (دانتی) [۱۲۶۵ - ۱۳۲۱] ئاسای ئیتالی دینیتته به ره م .

ده واری شاعیر یتیی مهوله وی له سهر ئه م هه سووانه وه ستاوه :-

۱ - به هره یه کی خوړو به ته وژمی سیروان ئاسای بازره قه به ستوو به که ژو دونلو هه زار به هه زاره وه .

۲ - چاو کردنه وه له سروشتی به هه شتینی کوردستاندا ، ئه و سروشته ی که بۆته ئازووقه و زادی پیت به پیتی هۆنراوه کانی شاعیر به

چیاو ئیلاخ و شەمال و چەم و باخ و زۆزان و کوچ و کوچبار و شەتاو و کچە
چاوریەشی جاف و تەمی سەرچیاو هازەیی کە فچەرینی چەم و .. هتد .

۳ - زیرەکی بەکی تابلیتی بەرئراوان .

۴ - هەست و نەست و سۆزیککی مرۆفانەیی گەرم و گوری ئەوتۆ کە بۆ
هەموو بۆنەیکە هاتۆتە سوئی و ناسکترین بەرەمی هیناوەتە گسۆرئ و
فرمیسکی گەرمی هەمیشە پێرشتوو و بۆ وەرینی گەلای تەمەنی کورتی نەک
بەتەنیا وەرزه کان بەلکو مرۆفەکانی دەور و بەریشی .

۵ - بیریککی فرە وردی ئەوتۆ کە وەک نەندازیا ریککی سەرکەوتوو
نەخشەیی توخمەکانی سروشتی کیشاوە و فووی زیانیکی ئەبەدیی کردوو
بەبەریدا ، کە بریتی بە لەو تەوژمە هەست و سۆزو پاک و بیتگەردە کە
مەگەر هەر لەو وەهەلقولایێ . پیرەمێردی نەمر دەلیت (۲) : « ئەدەبیاتی
زۆر قەوم و ناودارانێ زۆر میلیتەم دیو و هیچیان ئەوەندەیی رۆحی مەولەوی
پێر جۆش و خورۆش نی بە . رەنگە لە مەعنای شیعری (مطلق) ی عەرەبی
نەگەم ، (معلقاتی سبە) حەوتەوانەیی کەعەبە پێچ و تاب و بریقەیی شیعرو
ئوشرتم ئەخاتە کەللەو ، (بیدل) یش خەوم لێ دەخاو ، (مەولەوی) بە
نالەیی دلسۆزیهو و بیداری کردمەو .

۶ - دەسەلات و سەلیقەیکە دانسقە لە زانینی زماندا و هەلبژاردنی
وشە بۆ جیتکای شیاوی خۆی ، واتە شیوو ناوەرۆک بەجۆرێک لیتکدا
توانەتەو دابرانی نەبیت .

۷ - هەلگرتنی ریتبازی تەسەوف کە ئەمەش بۆتە هەوینی گەلێ
چامەیی بەرزه فری سەرکەوتوو .

۸ - خەبالیکی قوولی داھینەرانی دەگەمن .

ئەگەر هۆنراو بریتی بێت لە کۆمەلێ توخمی جودا جودا ، ئەوا
گرتگترینیان خەپالە . دیارە خەبالیس و تینەیی شیعری دینیتتە گسۆرئ و

له نیتوان ئه و وینه و تابلویانه شدا ته و ژمی ههست و سۆزو خورپه و راجه نین و
 دلّه کۆته و میشک ههژاندن دروست ده بیته . بچ گومان چونیه تیی خه یالی
 جیهانی کلاسیک گه لای جودایه له جیهانی رۆمانتیک . کۆلردج ده لیت (۲) :
 « خه یال ئه و هیزه لیکدراوه به که سیفاتی هه موو دیارده دزه کان له
 بۆته یه کدا کۆده کاته وه ، له نیتوان بابته تی کۆن و نوئی و هیتنی و
 هه لچووندا » .

بچ گومان جۆره ها خه یال هه به ، به لام ئیمه خه یالیکمان مه به سه ته
 که شاعیر به او یته جیهانی داهینانیککی نهمروه . خۆ له ئه ده بی کوردی یشدا
 که ناوی خه یالی قوولی شاعیرانه دیت به که م دروو مه وله ویمان
 بیرده که ویتته وه . علاءالدین سجادی ده لیت (۴) : « مه وله وی خۆی
 پیغه مبه ری شیعو زه رتگه ری خه یالی شیعو په بکه رتاشی ئاسمانی
 به رزی شیعو بووه » .

مه وله وی مامه له ی له گه ل توخمه کانی سروشتدا نه کردوو وه که
 خودی خۆیان له روانگه ی بیرو زه بیتیکی وشک و بچ گیانه وه وه هه میسه
 دژی (تسجیلیه) تۆمارکاری رهنگ و یوو په ریو بووه که متر لیکچواندنی
 تاك (التشبیه المفرد) ی به کاره یناوه وه که شوعه رای کلاسیک . له
 زوربه ی هۆنراوه کانیا په نای بر دووه ته بهر لیکچواندنی لیکدراوو خوازه ی
 لیکزاو (تناسل الاستعاره) که ئه مه خۆی له خۆیدا جۆره تازه گه ری به که
 له ئه ده بی کوردیدا .

سه برکه ن مه وله وی چ جۆره سۆزو ئه وینیککی لاهووتی یانه بۆ
 ئازیزه که ی دهرده بری :—

(ه) نه دل یاد راز سه فحه ی نامه شهن
 نه سه ره بنجه هۆش گرتی خامه شهن
 یه ئه نه توی زه لکاوا ده وات پر وه ی
 مهران مونه ظیر ، وه لک ئاو مردمن نه ی

نهی مدوّ صدای دلان بچِ خسته
و دلگ ماروشهوه بهسته وه بهسته

واته : « لبر سرخوشی نه دل نهوهی له یاده قسه بنووسچ لاسر
رووی قاقهز ، وه نه سرپه نجهشم هوش و قامی قه لکم اگرتنی هه یه ده
هرچند قه لمی قامیش نه وندده له ناو زه لکاووی شووشه ی مهره کبی
پر له مهینه تا ماوه تهوه و چاوه روانی نووسینی کردووه ، سهوز بووه و
گه لای کردووه . ئیستا قه لمه کهم ناوازه یه کی لیوه دیت صد دل له
بیستنی نه خوش نه که ویت ، گه لاکه شی بهسته بهسته نه و ناوازه ی بو
نه سه نیتهوه . »

له شوینتیکی تردا به بهک تاقه بهیت ئهم وینه جوانه مان ده داتج :-

(۶) کزه ی ره شه بای هه ناسان سهرد

سیامال عهیش تهخته تهخته کورد

واته : « کزه ی ره شه بای هه ناسه ی ساردم دهواری ژیانمی تیکداو
تهخته کانی لیک کردهوه . »

دل بی بهن وه دار سهرکه ل لای وهشت

لافاوان نامان ریشه شی وست وه دهشت

چهمه رای وایین نه سیم بدو ئیش

ریشه کهنش بو ساکن بو په ی ویش

واته : « دلم وهک داریتیکی لیهاتووه که به بهرزایی به کهسه وه بچ و
باران لیتی دایچ و لافاو هاتبچ ریشه که ی خستبیتته دهرو ئیستا چاوه روانی
بایه که لیتی بداو ریشه که ی له بن هه لکه نین ، تا بو یه کجاری دامر کیتتهوه . »
نه گهر به وردی لاپیره کانی نه ده بی کوردیمان والا که بن و بیده یه بهر
شمنی لیکولینهوه ، زوو ده گه یه نه و نه نجامه ی که مهولهوی له چه ند

مهیدانیتکدا له ریزی پیتسهوهی شاعیرانی کورددایه ، نهگهر بابتهی سروشت .
 کۆله کهیه کی قهفئه ستووری قوتابخانهی رۆمانتیک بیت ، نهوا مهولهوی
 دامهزرینهری نهو کۆله کهیه بهو خاوه نیه تی . دیاره پیاوه لکانی سروشتی
 ناسکی کوردستان و پرکردنی دهماخی ئینسانی کورد لهم سروشته
 تهلیسماوی بهو خۆشه و بست کردنی له لای به شیکه له نه تهوه په رستی ،
 به لام بهم ریکا تایبه تی بهدا . گوران لهم بواره دا ده لیت : (۷) « لهمه دا
 بلیمته مهولهوی به له هه موو دیریکه هه که به سه کانی به ردیک له هه ل دیره
 سه خته کانی کوردستان (لووتکه ی ئاته شگا) به بازره قه به ستن
 تل ئه بیتته وه ، شه پۆلینک له قه ل به زه له ی سه رچاوه ی زه لم خۆی نه دا
 به سه ر تاویری به رداو ئه یی به لافاوی که فی شیر ، په له هه لمیتیکی
 دوو که لاوی له سه هۆله کانی گومی زریبار به رزئه بیتته وه له گه ل هه ناسه ی
 ساردی مهولهوی خۆی به ری ئاسمان ئه گری .

شیخ نووری شیخ سالح و گوران و دیلان قوتابی هه مان قوتابخانه ی
 مهولهوین له مهیدانی سروشت رانی و وه سفی به برشت و نازداری دیمه نی
 اکوردستاندا . ناییت نه وه ش فه رامۆش کریت که فه لسه فه ی مهولهوی
 له مه ر سروشت هه ندی جیاوازی هه به له گه ل ئه وانێ تردا ، چونکه هه ریه که
 له روانگه ی تایبه تی خۆیه وه روانیویه ته سروشت و دیارده کانی . خالۆی
 کوماسی واته ئه حمه ده به گی کوماسی که شاعیریکه دیاری سه رده می
 مهولهوی بووه له نامه یه کدا باسی شایه یه که بۆ مهولهوی ده کاو ئاوات
 نه خوازێ که مهولهوی هاویه شیبی تیدا بگرده به . مهولهوی یش بێ ئه وه ی
 شایه یه که ی دیبێ له سه ر نه و وه سفه ئاوا باسی شایه یه که ده کات :

(۸) نامه ی نه فتینت یه که رۆ باد ئاومرد

کلپه ی بلیسه ی کوورهم زیاد کهرد

سه دای (لاو هه ی لاو) زه ری زه ر زنجیر

سلسله ی باتی سه ر ، به ند زه ری لاگیر

زیلەي گوارەو زرتگەي زەنگلەي زەر
 لەرزەي نەونەمام ، لەرەي لیمۆي تەر
 شەقەو تەقەي گەرم ، چەپلەو چیلکەي نەرم
 چریکەي وە ناز ، تریکەي وە شەرم
 لارەي قەتارەي لاو شەدەلاران
 ئیشارەي کەم کەم پەنجە و شاران
 وە لیمۆي ئالای کالای بالای شەنگ
 قەرچەو چۆقەي جەرگە دل وە خەمان تەنگ
 شاخەي شریخەي خشل نیمە رەنگ
 فرەي فۆتەي شور پاژنۆي گولەنگ چەنگ

سەبرکەن چۆن (گوران) ییش لەسەر هەمان دارو باری مەولەوی
 تەونی ئەم بابەتەي کردوو بە داراو چۆن لە گەشتەکەي قەرەداغدا
 وەسفی هەلپەریکی بە کمان بۆ دەکات :-

گول بە ئاھەنگی ئامان لەرزۆکە
 بێ بە دابنچ و بێ بە بەرزۆکە
 بەناز لار بگرە سەری بێ بووشین
 با برفەي بێ کلۆزەر چین چین
 پیتچکەي بشتەسەر لەسەر زولفی رەش
 با بچریوتنێ وەك ئەستیرەي گەش
 شانێ بۆ شل کەو خۆت هەلسینەو
 سوخمەي سەر مەمەک بەرینەو
 با پیتچکەي تاقیم گورج گورج بە تاسە
 لێو بێتە سەر گولمی هەياسە

وهك دهر كهوت مهولهوى شايى به كهى نه بينيووه . (تصور) ي .
کردوه ، بهلام گوران خوى له شايى به كه دا بووه . ئيتسر بۆ خوينهرو
ره خنه گر ههيه به هه موو شيوه بهك راي خوى دهر برى هه رچه نده ههردوو
هونراوه كه گه لاي سهر كهوتوو و به با به خن .

سهرنجيكي وردى ره خنه گرانه له بابه ته سروشتى به كاني مهولهوى
گه ياندووميه ته نه و نه جامه ي كه مهولهوى لاسايى سروشتى
نه كردووه ته ، واته پشتى كردوته راي كهى نه رسته و « هونراو لاسايى
سروشت ده كاته وه = الشعر محاكاة للطبيعة » ي مهر (٩) قوتابخانه ي
كلاسيك ، به لكوو جاريكي تر له روانگه ي بيرو فلهسه فهو خه يالى خويه وه
سروشتى دروست كردوته وه گه ياندوويتيه چله بوپه ي جوانى ، بهلام نه م
ديارده يه خوى له خويدا فلهسه فهى ريبيازى رومانتيكه و لاي كوئردج و
زروث و شلى به جوانى دهره وشيته وه . لاي قوتابخانه ي كلاسيك
هوش و بيرو زهين بهردى بناغه ي هونراوه ن و له هه موو شوينيكدا
دهدره وشيته وه ، بهلام لاي مهولهوى هوش و بيرو زهين وهك تارمايى بهك
به ئاسته م له وديو جيهانى ههست و نهست و سوزو خوربه و رايچه نينه وه
بهدى ده كرين ، واته لايه نى ويژدان وهك نه ستيره دهره وشيته وه ، بهلام
له وديو وينه شيعرى به كانه وه ئاسوى بيريكي وردو قوول شيرازه ي
بابه ته كاني گرتوه . نايبت نه وهش فهراموش كه ين كه له هه ندى هونراوه ي نا
تارمايى بيرو باوه رى موسولمانتيكي ريبياز نه شعهرى سوڤى نه م سهره و
سهرى تى .

ره خنه گر ه جيهانى به كان له و رايه دان كه باشترين مهيدانى شيعر
(سروشت و دلدارى و شيوه ن) ه . دياره مهولهوى له مهيدانى سروشت و
شيوه ندا ته نيا سواره به و سهر خيلى كوچ و كوچيارى قافله ي خه م و
مهينه ته و له م دوو ئاقاره دا رايهرو ماموستايه كى سهرامه ده . له

دیوانه که بیدا (۲۷) پارچه هونراوهی شیوهن هه به که هه به یه کیکیان نه که
 کوته لیکه و سوارچاکی ده لایوتیتته وه به ته نیا ، به لگوو دانه فرمیسیکی
 خویو قرچهی دهوونو هالاوی دلو هه ناوی سووتاوو گرو گلپه سی
 ویردانو شه پیورو نزاو قورپیتوانو خه میکی نه به دیی ئیقلم گیره . له نیتو
 نه چاماندا ههوت چامه ی شیوهنی پیشگهشی عه نبر خاتوونی
 هاوسه ری کردوه . عه نبر خاتوون بوته ناوازیکی خه مگین و به خور
 فرمیسیکی پن ریژاندوته سه ری شه نوورانی به که ی . (۱۰) « نه بیت
 نه وه شمان له بیر نه چیت که مهوله وی له ریژیکدا نه وه ی کردوه له
 سه رانسه ری کوردستاندا هه ری پیاویک خیزانه که ی بمر دایه پتی نه نگ
 بوو زویر بووایه . نایا نه مه نه وه ناگه به نیت که مهوله وی باوه ری وابوه
 ئافرهت نیوه ی کو مه له و ، نایا نه مه نه وه ناگه به نیت که مهوله وی چه رخیک
 پیش سه رده می خوی که وتوه » . علاءالدین سجادی ده لیت :
 (۱۱) « نه گه ر نیته بلتین لاوانه وه که ی مهوله وی بو خاتوو عه نبر گه لئ
 به رزتره له هینه که ی (دانته) ی شاعیری سه ده ی سیانزه هه می ئیتالی
 بو دوسته جوانه مر گه که ی (پیا تریشی) ، وه نه بی له حه قیقهت
 دوور که وتبینه وه وه یا قهومی بهت بیتینه تاوه وه » . سه بر که ن چون تال
 تالی نه گریجه و پرچی عه نبر خاتوون بوته مارو گاز له زامی دلی
 بر جوشی مهوله وی ده گریت :-

دلته ی دل وه مه ی مهیل له یلئ که یل
 مه حره م وه رازان خه لوه تخانه ی له یل
 په روانه ی مه زار نه و ناوات واسته م
 ته رجهمه ی حالات په شیبوی جه سته م
 عه رز که ر وه له یلا وه سه د خه مه وه
 چه م وه نه وه ، دل وه ته مه وه :

دیوانه گمت دیم بلیتسهش بهرز بی

بهرز بی بلیتسهش هر سات صلا تهرز بی

له بهرئوهی هۆنراوه کانی مری عهنبهر خاتوون لپاولین له فرمیسک و بهوه فای و سۆزو شهونخونی و خه و له هۆش خۆچوون و قورپیتوان له لایهك ، وه پیاوه کدانی جوانی و خۆشهویستی و له نامیز گرتنی روژانی جوانی له لایه کی ترهوه ، بۆیه له وتاریکی ترمدا ، بۆیه که مجار ، ئەم بابەتەم بە (۱۲) « دلدارای به شیوهن » ناوناوه ، چونکه ههردوو ته له که ناوازیکیان ئی هه گهسته .

وه نه بهن هر عهنبهر خاتوون ئیلهام و سروشی هۆنراوهی شیوهنی مهولهوی بوویت . ئهوه تانی چه پکی گۆلی شیوهنی داوه له سینگی و بهرۆکی شیعری کوردی . دیاردهی فره شیوهن کردنی مهولهوی ئهنجامی راستگۆیی و بهوه فای به له گهه هاوریگانیدا ، جگه له وهی که خودی شاعیر خاوهنی ههست و سۆزیکه خه مناکه و ناییت ئهوه فهرامۆش بکریت که له نیوان هۆنراوه شیوهنه کانییدا برۆچکهی موسولمانیکی ئهشمهری ریباز وهک تاپۆ به ئاسته جاروباریک جه شمهری مردن و ژیان به ناویتهی چاره نووسه وه ده بهستیتته وه هه میسه ئهوه دوویات ده کاته وه که مادامه کی ژیان سه فه ریکه و جلهوی هاتنی مرۆف به دهست خۆی نه بوه ، گه ره که هه میسه تویشووی ئه و دنیای له پشتدا برۆ هه ول و ته قه للاو (کسب) ی بۆ بکا ، هه رچه نه مه سه له ی (کسب) وهک مه فه و میتکی فه لسه فی لای ئه بولحه سه نی ئه شعهری و تاقمه که ی ته م و مژاوی و نادیاره ، به پیتچه وانهی موعتمزله وه که کسب لایان به ستراره ته وه به توانا و ئیراده ی خودی مرۆفه وه . له مه بدانی هۆنراوهی شیوه نیشدا گۆرائی بلیمهت له م چامه یه دا یان موته ئه سیره به مه وله وی به وه یان وهک (معارضه) ی چامه یه کی ئه و به کاری هیتا وه . مه وله وی شیوه نی کوریکه مه حموودی پاروهیسی هاوویتی ده کاو ده لیتت .

بهردی سه‌بووریم دیریا ، رۆلهرۆ
 ریشه‌ی جهرت‌که‌کم بریا ، رۆلهرۆ
 وه ناکام هیجرت کردهم ، رۆلهرۆ
 داخان گشت وه خاک بهردم ، رۆلهرۆ
 خانومان خاموش بی تو ، رۆلهرۆ
 نه‌طفالان مه‌ده‌شوش بی تو ، رۆلهرۆ
 ته‌لمیت سیاپوش بی تو ، رۆلهرۆ
 خاتونان بی‌هوش بی تو ، رۆلهرۆ
 په‌ی عه‌قیده‌و دین موسولمانیت ، داد !
 په‌ی شیشه‌ی شیرین نه‌وجوانیت ، داد !
 په‌ی نه‌و عه‌قل و فام هوشیاریت ، داد !
 په‌ی خۆش نیگاری و خۆش ره‌فتاریت ، داد !

گۆرانی نه‌مریش هه‌ر له‌سه‌ر هه‌مان کیشی ده‌ بر گه‌یی و وه‌ک
 (معارضه) ی هۆنراوه‌که‌ی مه‌وله‌وی بۆ هیوای کوری لاواندوه‌توه ،
 با نه‌وه‌ش له‌بیرنه‌که‌م که‌ گۆران هه‌ینه‌د به‌م هۆنراوه‌یه‌ی موته‌ئه‌سیره‌و
 ده‌فه‌رمویت : « به‌لام هیچ گومانم نی‌یه‌ له‌ هه‌لبه‌سته‌ هه‌لبه‌ژارده‌کانی
 ئه‌وه ، هه‌روه‌ک له‌ نمونه‌ هه‌ره‌ به‌رزه‌کانی شیوه‌ن‌نامه‌یه‌ له‌ سه‌رپاکی
 ئه‌ده‌بی کوردی یا » :-

(۱۳) سا بۆم برواته تیر به‌و چاوانه
 رۆله مردنه‌و فرمیتسک بارانه

هیوا ، رۆله رۆ ! کۆر به‌م ، رۆلهرۆ !
 نه‌و کۆلمه‌ ناله‌ نه‌رم و نۆله رۆ !
 نه‌و قۆزه‌زهرده ، نه‌و چاوانه رۆ !
 نه‌و نه‌غمه‌ی دایه‌و بابه‌ جوانه رۆ !

تا دههمان له گۆ نه كهوئى وهك تۆ

هيوای دایه رۆ ، هيوای بابە رۆ !

شیخ سهلامی شاعیریش هەر له هۆنراوه یه کی شیوه ندا که بۆ
کۆره کهی وتوو ، موته ئه سسیره به مهوله وی به وه له سه ره همان کیشی
ده بر گهیی موسته زاده :-

(۱۴) جهرت هه ئه فرچی ، دل پر نه نالین

جهرتم بر اوه

چۆن ئۆقره ئه گری سهر له سه ره سهرین

میشکم پز اوه

کولیل و شسینه ، ئیشم به تۆره

رۆله رۆ ، رۆله

دهسته ئه ژنۆ بووم ، بووم به کۆته وه

له م ده شته چۆله

دوو دیاردهی شاعیریتی به کی که مویته که له لای مهوله وی دیوم ،
لای هیچ شاعیریکی کورد نه مدیون و هه تا ئیستاش جیگای سه ره نجم و
هەر پیاواندا ده چمه وه لێ بیان ورد ده بمه وه :

یه که مین : ره خنه گره جیهانی به کان هەر له
(ئه لن تیت) هوه هه تا (ریتشارد) و (بیلینسکی) و (ستانلی
هایمن) و (نامری) . . هتد له سه ره ئه وه هاوران که هۆنراوه ی
شاعیری زاناو فره رۆشن بیره فیه له سووف مه شرب جیاوازه
له گه ل هۆنراوه ی شاعیری ئاساییدا به وه ی که به ره همی شاعیری
زانا هه می شه زاراوه ی زانیاری و لۆژیک و که لام و شه نارایی و واتای قوولی
ته جرید ئاسا ده گریته خۆی ، له سه ره حیسابی ناسکی خه یال و گه رمی
سۆزو هه لچوون و خویری و بۆه اتنی ئاسایی و خۆ ئه زیت نه دان ، واته لای
شاعیری زانا زۆر له خۆ کردنو ماندوو کردنی له ئه ندازه به ده ری هۆش و
بیر زاله به سه ره لایه نی خۆرسکی (تطبع) و بچ گری و گۆلیدا وه ک هه ندی
به ره همی (أبو العلائی معری) و (ابو تمام) و (ئه لیۆت) و (شیلر) و
بابه ته په ند ئامیزه کانی سه عدی . ده مه وله وی له زانیاری سه رده مه که بیدا

زانو هۆشيارىكى بىن هاوتاي ئهوتۆ بووه كه نهك بهتهنيا حاجى كاك
 ئهممهدى شىخ داواى ئهوى لىن كردووه نهسيحهتى بكات ، بهلكوو وهك
 نوينهريك له كوردستانى ئهمديووه نيرراوه بۆ شارى سنه بۆ چارهسهر
 كردنى ههندى كيشهى مهزههبى و ئاينى و لهوئيش لهلايهن فههاد ميرزاي
 قاجارى والى سنهوه ئاههنگى لهقهبى مهولهوبى بۆ سازكراوه لهو
 روانگهيهود كه ئهميش هاوتاي (مونا جلال الدينى رۆمى) ناسراو به
 (مهولهوى) به . جگه لهمانهش ههرچى زانبارى كهلام و لۆژيك و ئهرهستۆ
 غهزالى و ئينوسيناو موعتهزىلهو ئهشعهرى ههيه تهراقتينى تيا كردووه .
 خۆ دهبوو ئهم زانبارى يانه هۆنراوهكانى قورس كهنو كهم تا بيشى تهى
 تجريدات لىل و زهين ئامىزى بكات . ده لهگهڵ ئاهمانهشدا هۆنراوهكانى
 ئهم شاعيره هينده خوړو بىگرى و گۆل و نزيك له ههست و نهست و سۆزى
 مروڤهوهن كه بوونهته و برد بهسهر زمانى گۆرانى بىژان و هۆره چىران و
 خهلكانى ئاسايى بهوه پهپهوى دل دىننه ههژان و پرن له مۆسيقاو جۆش و
 خوړۆش و دىناميكهت و ههريز مروڤيش ههست بهوه ناكات كه
 خاوهنى ئهو هۆنراوانه هينده عاليم و لۆژيك زانه ، خۆ كه دىينه سهر
 كتيبى (الفضيله) كهى وادهزانين تهنيا سوارهى مهيدانى لۆژيك و بىر
 ههه خۆيهتى ، واته وهك (دوو ئاو له جامى ههريهك له رهنگى) كه ئهم
 ديارديه نهك بهلكهى وزهى شاعيرى بهكى ئىجگار گهوره بهتهنيا ،
 بهلكوو بهلكهى سهقامگىر بوونى دوو بههرهى جودايه و له
 ههردوو كيشياندا ، واته مهيدانى (وىژدانى و بابتهى) گهلى سهركهوتوو
 سهرتهله (*) .

(*) مهولهوى عهقیدهى مهرضى بهو فهضيلهو فهوائىحه كهى بۆ
 مهلاچانو خويندهواره بالاكان داناوه ، ئهمانى تريشى بۆ هۆزه كهى خۆى و
 جهماوهرى دهو روبروى ، ههركهسه به زمانى خۆى لهگهلى دواوه .

دووهمین : زوربهی ره‌خنه‌گرانی مهر هۆنراوه په‌یجۆری دۆزینه‌وه‌ی
 هێبازیکن که جۆره سه‌قامگیری و ئالووده‌بوونیک بدا به‌دهسته‌وه له‌نیوان
 کیشه‌هه‌رووزی‌به‌کان و بابه‌ته‌ شیعری‌به‌کاندا ، واته به‌ستنه‌وه‌یه‌کی
 هارمۆنی نیوان مۆسیقاو ئاواز به‌جیهانی هه‌ست و سۆزو راچه‌نینه‌وه ،
 له‌ئه‌نجامی کۆششیککی زۆردا چه‌ند رایه‌کی وردیان له‌م بواره گرتکه‌دا
 به‌ده‌ست هینا . هه‌ر بۆنموونه وه‌ک گونجانی بابه‌تی خه‌م و په‌ژاره‌و شیوه‌ن
 له‌گه‌ل کیشه‌ فره‌ بر‌گه‌و درێژه‌کاندا وه‌ک کیشی (طویل - بسیط) وه
 ئالووده‌بوونی بابه‌تی چه‌مسه‌و شه‌روشۆر له‌گه‌ل کیشی کورت و سه‌روای
 جوولآودا . . . یان بابه‌تی کاری هه‌روه‌زو هه‌لس و کهوت و سه‌روای
 سه‌روود له‌گه‌ل کیشه‌ زۆر کورته‌کاندا . . یان . . یان . . هه‌تد . له‌نیو
 شوعه‌رای کورددا هه‌مه‌جۆر کیشی خۆمالی و بیگانه‌ به‌کاره‌ینراون ، به‌لام
 لای مه‌وله‌وی دیارده‌که به‌جۆریکی تر کهوتۆته‌وه . مه‌وله‌وی ، به‌پێچه‌وانه‌ی
 هه‌ر هه‌موو شوعه‌رای کورد ، بۆ بابه‌ته‌کانی دلداری و شیوه‌ن و وه‌سفا
 سه‌روشت و پیاه‌ل‌دان و . . یه‌ک جۆر کیشی خۆمالی ره‌سه‌نی به‌کاره‌یناوه
 که ئه‌ویش کیشی ده‌ بر‌گه‌یی پشتاو‌پشت به‌کاره‌اتووی ئاین نامتزی کۆنی
 نه‌ته‌وه‌ییمانه . لای مه‌وله‌وی ئه‌م کیشه‌ هینده هونه‌رمه‌ندانه‌و خۆر
 به‌کاره‌اتوووه وه‌ک شه‌تاوی زه‌لم و سه‌روان خۆی به‌ تاشی و شه‌دا ده‌دا
 هه‌لاوی دلی مه‌وله‌وی ده‌کاته سه‌رپۆشی ده‌ماوه‌ندو شاهۆ ، به‌پێچه‌وانه‌ی
 رای ره‌خنه‌گره‌کان ته‌نانه‌ت بۆ زانیاری عه‌قایدیش هه‌ر کیشی ده‌ بر‌گه‌یی
 به‌کاره‌یناوه . با ئه‌وه‌ش له‌یادنه‌که‌م که ئه‌و ۲۰۳۱ به‌یته‌ شیعره‌ی که کتیبی
 (الفضيله) ی گرتووته‌خۆ له‌سه‌ر کیشی عه‌ره‌بی (الرجز) دانراوه که
 بریتی‌یه‌ له‌ شه‌ش جار (مستفعلن) . ئه‌م کیشه‌ هه‌ره‌ کۆنه‌ زۆرتر بۆ
 بابه‌تی هه‌راو چه‌مسه‌ت و شه‌ره‌ده‌نوکی پێش هه‌ره‌ به‌یه‌کادان و سه‌انه
 ناسکه‌کانی گه‌رم‌بوونیه‌تی ، به‌لام لای مه‌وله‌وی به‌پێچه‌وانه‌ی هه‌موو دابو

نهریتیکی شیگردانانی عه‌ره‌ب ، بابهنی بیروای قول و فهلسه‌فه نامیزی
گرتووه‌ته‌خۆ . دیاره‌ئهمه‌ش داهیتانه‌و (۱۶) ئه‌ره‌ستۆش له‌م بواره‌دا ده‌کیت:
لادان و تاکمه‌ندی‌تی و سه‌رپیتی له‌ ریبازی خه‌ک به‌ باری داهیتاندا خۆی
له‌خۆیدا له‌زه‌ت و خۆشی‌یه‌کی هونه‌ری‌یه .

وه‌ک و تم مه‌وله‌وی هه‌موو بابه‌ته‌کانی له‌سه‌ر یه‌ک کیش دارشتووه .
له‌ بارت‌ه‌قای ئهمه‌شدا گرنکی به‌ ئیقاع و مۆسیقای ناوه‌وه‌ داوه‌وه‌ وه‌ک
وه‌سته‌تایه‌کی لێ‌هاتوو کارامه‌ ده‌نگانه‌وه‌ی وشه‌وه‌ ده‌سته‌واژه‌کانی
به‌سته‌تۆه‌وه‌ به‌ واتاو مه‌به‌سته‌کانه‌وه‌ . بۆ سه‌لماندنی راکه‌م په‌نا بۆ چه‌ند
هۆنراوه‌یه‌کی ده‌بهم . سه‌یری وه‌سفی ئه‌م ره‌شه‌به‌له‌که‌ که‌ن . که‌ نه‌خشی
ده‌نگ و ره‌نگ و بۆن و هه‌ست و نه‌ستی کیشاوه‌ به‌م وشه‌ ساکارانه :

شه‌قه‌و ته‌قه‌ی گه‌رم ، چه‌پله‌و چه‌پله‌ی نه‌رم

چریکه‌ی وه‌ نار ، تریکه‌ی وه‌ شه‌رم

سه‌مای ده‌سه‌مالان ، ره‌مای نه‌وه‌هالان

نه‌مای مه‌هالان ، نه‌مای وه‌ش خالان

شاخه‌ی شریخه‌ی خشل نیجه‌ ره‌نگ

فره‌ی فۆته‌ی شوور ، یازنۆی گۆله‌نگ چه‌نگ

وه‌ لیمۆی ئالای کالای بالای شه‌نگ

قرچه‌و چۆقه‌ی جه‌رگه‌ دل وه‌ خه‌مان ته‌نگ

تیروانینیکی وردی ره‌خنه‌گرانه‌ ده‌مانگه‌یه‌نیته‌ ئه‌و ئه‌نجامه‌ی که‌
مه‌وله‌وی بۆ هه‌ر واتاو ناویک وشه‌یه‌کی به‌کاره‌یتاوه‌ که‌ پریه‌پری له‌یووی
مۆسیقاو فۆنه‌تیکه‌وه‌ هاوجۆرن و له‌یه‌کدا تهاوه‌ن . سه‌یرکه‌ (وه‌ لیمۆی
ئالای کالای بالای شه‌نگ) وشه‌کان خۆیان له‌خۆیاندا به‌رزی به‌ژن و بالا
ده‌نوینن ، یان (شاخه‌ی شریخه‌ی خشلی نیجه‌ ره‌نگ) بێ ئه‌وه‌ی ئه‌و
بێن تۆ گۆیت له‌ خشه‌و به‌یه‌کادانی پلپله‌و گۆبه‌رۆک و گواره‌و خودی

ناوه‌کان (اسماء) کرداره‌کانیان - و دک فۆنه‌تیک - تیا ره‌نگ دهداته‌وه .
مه‌وله‌وی ههر له‌و فۆنه‌تیک‌سازی‌یه‌دا په‌نای بردووه‌ته بهر قافی‌هی
ناوه‌وه . سه‌رنج‌بدن :

سه‌مای ده‌سمالان ، ره‌مای نه‌وهالان

یان :

ونه‌وشه بۆین ، گۆل خونچه جۆین
به‌هانه جۆین ، که عبه‌سا جۆین

یان :

جه‌مین قه‌مه‌ری ، شیرین دل‌به‌ری
مشکینه خالی ، یوسف جه‌مالی

له‌م جۆشو و خرۆشو قافی‌ه‌سازی‌یه‌ی ناوه‌وه‌دا مه‌لای جزیریم به‌بیردا
هات که ئه‌ویش ههر له‌سه‌ر هه‌مان ریباز هه‌ندی هۆنراوه‌ی وتوو که ئه‌م
هۆنراوه‌یه‌ی له‌سه‌ر کیشی (رجز) ی زیاد کراوه واته‌ چوار جار
(مستفعلن) :

من دی سه‌حه‌ر ، شاه‌ی مه‌جه‌ر ، له‌بسی دبه‌ر ، مه‌خه‌وور بوو
ئهو دیم زه‌ره‌ی سور موشته‌ری ، یاره‌ب په‌ری یا خوور بوو
جووری وه‌سه ، شیرین مه‌شه ، کاکۆل ره‌شه ، خال جه‌به‌شه
خالین دقه‌ر ، میسکی ته‌ته‌ر ، نازک به‌شه‌ر ، کافوور بوو
نازک له‌تییف ، گه‌ردن خه‌فییف ، له‌بسی شه‌ریف ، کپه‌مه‌وه‌ قه‌دیف
من دی به‌ وه‌خت ، ئهو نیک به‌خت ، ئیرۆ له‌ ته‌خت ، فه‌غفوور بوو
یان :

وه‌هه‌رن ، سه‌هوزهن ، ئاوه‌ن ، سه‌رگاوه‌ن

هه‌زه‌ی وه‌ه‌راوه‌ن ، شاخه‌ی شه‌تاوه‌ن

سەنگەن ، کۆسارەن ، سەرکۆوەن ، ھەردەن

خەمەن ، مەینەتەن ، زوخواوەن ، دەردەن

کەواتە گۆران ناھەتی نەبوە کە لە چلەیی پیرەمێردا نووسیویەتی: (۱۷)
مامۆستا پیرەمێرد قەلەم بەدەستی سەیم پیری گەورەیی ئەدەب و
تەسەووف مەولەوی بوو . مەولەوی ئەو شاعیرە بەرزو نەمرەییە کە ھەموو
پیتیکی دیوانەکەیی کچە کوردیکی شوخ و نازدارە بە بەرگ و پۆیلانەیی
خۆمالیی تەواو ھو ، بەلام بە شێوەیەکی کەلاکەوتووی با و ن کردووی
زمانەکەمان شێوەی گۆرانی ، کە زمانیی میری بوو لە قەلەمڕەوی ئەردەلانا ،
لە کاتی شکۆیا ، کە جار بوو سێ کوچکەیی ناوەندی کەرکوک - ھەمەدان
و ھەرماشان ھەمووی بگریتەو . بەلام لە ئەدەبی بەرزا ، لە شیعری
راستەقینەدا بەراستی زۆر بە پێشیای ناوی خۆت ناگیانی مەولەوی .
تاویک تۆ نەگەریتەو بە سەدەو جیگای ژیاانی خواوەن گیان [واتە :
مەولەوی] ، شوینی بالا جوانە بچوو کە کەیی ئەکەوتی کە لەژێر خەرقەییەکی
سەوزی ئاودامانا بوو ، بەکەتەک لە سێروانی ئەرخەوان سوور ئەپەریتەو ،
بە لووتکەیی شاخی (بەمۆ) دا ھەتەگەرایی ، لە کۆی ئاتەشگا (کەل) ت
ئەکوشت ، بەسەر بەستەتەکی گۆمی زریبازا ئەچووی بۆ بانە ، لە کویستانە
ساردەکانی سنەو ھەسەناوا بە فراوت ئەخواردەو ، لە گەرمیانی
شیروانەو شاگەل لەگەل چاوپرەشەکانی جاف دەوارنشینیت ئەکرد ،
تاویکیش ئەو [واتە : مەولەوی] خۆی ئەھات بە میوانی گیان
[واتە : پیرەمێرد] بۆ سەردەم مەلبەندی تۆ ، بە جلی شارستانی یەو
سواری ئۆتۆمۆبیلی قەمەرە ئەبوو ، سەیران و گەشتی ناو قۆپی و سەرچنارو
پیرەمەگرون ، راوھەماسی چەمەکانی زێ و تانجەرۆی ئەکرد ، لەباتی
دەفو دەرویشو نەچی گۆیی لە قەتاری رەشۆل و ئاوازی کەمان و عوود
ئەگرت [مەولەوی ھێند وزەیی ھۆنیشەوی خووو بین گرتوو بەتەوژم

بووه هه‌رگیز دانه‌ماوه بۆ وشه‌و ده‌سته‌واره‌و نه‌به‌ر پارسه‌نگی کیشی
 زمان و ریزمانی له قالب نه‌داوه . نه‌نیو شو‌عه‌رای کوردا نه‌مدیوه شاعیری
 له‌کاتی دانانی هۆنراوه‌دا ناسایی بیت به‌لایه‌وه که بلێ : ئە‌ی هاوار ! باره
 ده‌روونی‌یه‌که‌م هینده‌ نا‌جۆ‌رو شی‌واوه قافیهم لێ تیک‌چووه‌و ئیتر‌چۆ‌نی
 بۆ هاتبی ئاوا نووسیبیتی و له‌و رییازه‌ی جوت قافی‌ه‌ی (مصرع)ه
 لای‌دا‌ی . ئا‌ئ‌ه‌م دیارده‌یه‌ ئه‌وه ده‌سه‌لینێ که لای مه‌وله‌وی هه‌میشه‌ نه‌ک
 خورپه‌و سۆ‌زو و پۆ‌دان سنووری بۆ کیش و قافی‌ه‌و باره هونه‌ری‌به‌کان
 داناوه به‌ته‌نیا ، به‌ل‌کو‌و زۆ‌ر له‌خۆ‌کردن و ته‌م‌وم‌ژو خۆ ئه‌زیت‌دان له
 فه‌ره‌نگی ئه‌م شاعیره‌دا هه‌ست پێ ناکریت ئه‌گینا چۆ‌ن‌چۆ‌نی کابرا قافی‌ه‌ی
 لێ تیک‌چێ‌و که‌چی هه‌ر له‌سه‌ر بای به‌ره‌ی خۆ‌ی سۆ‌زو خورپه‌ی دلی خۆ‌ی
 به‌بادا بدات . دیاره‌ ئه‌مه‌ به‌ل‌گه‌ی جۆ‌ش و خۆ‌شی سۆ‌زو هه‌ل‌چوونه‌که‌به‌تی‌و
 وه‌ک خۆ‌شی له‌ هۆنراوه‌که‌دا ده‌ری‌خستووه‌و وتوویه‌تی : سه‌رزه‌نشتم
 مه‌که‌ن ئه‌گه‌ر ئاخری واته قافی‌ه‌ی شی‌عه‌ره‌کانم شی‌وا‌بن ، چون‌که‌ که
 شو‌عو‌ور په‌ریشان بوو شی‌عه‌ریش په‌ریشان ئه‌بێ . ئه‌مه‌ش به‌شیکه‌ له‌م
 تاقیکردنه‌وه سه‌رامه‌ده‌ که من وای بۆ ده‌چم له‌ شیوه‌نی کوره‌که‌یدا وتیبی :

به‌رزان هیلال تار وه‌روان قه‌رار دا

غو‌رپه‌ی شار شۆ‌ر دلان دیار دا

سه‌وزه وستهن فه‌رش ئه‌و چه‌مه‌ن ده‌س ده‌س

گۆ‌لان جام وه‌ ده‌س ، بو‌لبۆ‌لان سه‌رمه‌س

مه‌نعم مه‌که‌ردی گرانه‌ن ده‌ردم

ئه‌ر شیبویا بۆ قافی‌ه‌ی فه‌ردم

فه‌ریاد جه‌ شۆ‌ره‌ی ئه‌رز چاره‌ی من

هه‌ر سه‌وزه‌ی مراد من نادیاره‌ن

داد جه‌ هه‌وای شووم به‌دستاره‌ی من

هه‌ر نه‌وگۆ‌لاله‌ی من نه‌ پیتواریه‌ن

وهك دهر كهوت دوو بهينه كهى دواى قافيه كهى تيكچووه و شتوهى
چوارينى گرتووه ته خو .

حزده كه م هر لئزير دهوارى شاعريتى مهوله ويدا هه سوونى چند
رابه كى تر داکوتم :

به كه مين : هندی تيبينى ساده لوح واده گه يئين كه گوايه نه گهر
مهولهوى نه چوايه ته سهر ريبازى سؤفى گهرى نه نه بوو بهو شاعيره پايه
به رزه . له وه لامدا ده ليم : مهولهوى پيش نه ودى سؤفى و خواناس
بوويت شاعريكى چاك بووه . باشترين به لگه شم نهو هؤنراوه به سؤزو
به پرستانه يه كه له سهرده مى لاويدا وتوونى ، به تايهت بو شيخ عه زيزى
جانموره بى كه هاوړيى گيانى به گيانى بووه . بيگومان نه مه نهوه
رهد ناكاته وه كه چوونه سهر ريبازى نه قشبه ندى گورو تين و جوولانتيكى
گهره ي به خشى به مهولهوى و په نجره ي جوړه تيشكيك و دنيايه كى
نوئ له ناسؤى شيعره كانيا دهر كه وثن به تايهت ي نهو هؤنراوانه ي كه
پيشكش شيخانى به وه فاو هاوړيى و دلسؤزى نه قشبه ندى كردوون ،
به لام نه وه ي كه تا ئستا جيتى سهرنجمه و لتي وردده بمه وه و ده مه و يت نه
وتاريكى تايهت دا وه لامى بده مه وه نهو پرسياره يه كه : ئايا ريبازى
نه شعريتى مهولهوى راكيشاوه ته نيو جيهانى ته سه وه فوه ، يان
به پيچه وانوه ؟ ئايا به هردوو لايه نه كه (واته : ته سه وفو نه شعري)
توانيو يانه دله راو كښو پرسياره كانى ناوه وه ي مهولهوى - نه گهر به
ناچارش بيت - وه لام بده نه وه . ناييت لهم بونه و ناقاره دا مه محمود
پاشاى جافو نه حمده پاشاو عه بدو للا پاشاى بابان له يادبگه ين به تايهت
مه محمود پاشاى جاف كه ده وريكى ديارو دلسؤزانه ي بينيوه له
خوشه ويستى و وه فاو ريزى بن هاوتا به رامهر به مهولهوى . دياره
مهولهوى يش لهم ناقاره دا به چند هؤنراويه كى نهوازه ي سهرتوپ

مهحمود پاشای به نهمری هیشتووه تهوه . له میژووی نهدهبی کوردیدا
 مهولهوی و پیره میردو که شکۆله که نهوازه کهو شیخ رهزای تاله بانئ و
 مهلا عبدالرحمانئ گه ورهئ پینجوبینی و مهلا فهتاحتی جهبارئ مهحمود
 پاشایان له ناستیکی پرشکۆو ریزه وه داناوه . به لای منه وه ههرگیز
 سامان و پایه و پلهو دهوله تمه نندی و بهری بهری کهس به نهمر ناکه ن و
 ههرگیز ناشبنه تهنا نهت سووریکئ گچکهئ به تهوژمی میژوو ، ناوی
 سهدان ملیۆنه رو لۆردو خاوه ن پایه و سامان و کۆشک و ده بده بهو گهنجینهئ
 قه بهو زه به لاج له ولاتی ئینگلستان تهنا نهت هه موو جیهانیئش کویر
 بوه وهو پر ده می بووه له خۆل و کهس ههر زمانی خۆشی پی یانه وه هیلک
 ناکات و ههر ناشیانه سۆ چونکه ههر بۆ خۆیان ژباون ، به لام شاعیریکئ
 چاو کویر و لات و بلیمه تی وهک جۆن ملتۆن هه موو نه تهوه کان ده بناسن و
 میژوو له دلّه گه وره کهیدا ده یلاوینئ نهک به ته نیا له بهر به ره هه
 به پرشته کانی ، به لکو له بهر نه وهئ که به گۆچانیکه وه چوه ریزی
 پیشه وهئ تیکۆشه رانی گه له کهئ بۆ بهرگری له ولات . که واته نه وهئ
 که مهردوم به نهمری ده هیلتیه وه ته نیا خزمه تی مروّف و خاک و نه ته وه به .
 دیاره مهحمود پاشاش - به پتوانهئ سهرده می خۆئ ! - یه کئ بووه له و
 سیبهر و دالدو شارستانیانهئ که هۆنراوه کانی مهوله وی و گهلئ
 شاعیرئ تریش ستاریان تیا گرتوه و گه شاونه ته وه . با نه وهش نه بویرم
 که نه و په یوه ندی به گه وره و فرد لایه نهئ مهوله وی له گهل زانا و شوعه را و
 پیاوه ناسراوه کانی کوردستانی نهو سهرده مه ده وری هه بوه له وه رگرتن و
 به خشین و فراوان کردن و به هیز کردنئ شاعیریه تی مهوله وی چونکه نه و
 په یوه ندی به وهک دیارده یه کی کۆمه لایه تی ده بیته هۆئ گۆرینی هه لویست و
 وزه و توانای مروّف به باری باشه دآ نه گهر له گهل خه لکانئ زانا و هوشیاردا
 بیته . وه هاوړیکانی مهوله وی بریتی بوون له مانه : شاعیرئ وهک نه جمه د

به گمی کوماسی و شیخ عهبدوللای داخی و مه حروروم و بولبول ، ههروهها
 پیاوانی نایینی و کومه لایه تی و شیخانی نه قشبه بندی و هک شیخ
 سراج الدین و شیخ عبدالرحمن ابوالوفا و بهاء الدین و ضیاء الدین و حاجی
 کاک نه حمده دی شیخ و شیخ عبدالرحمانی خالصی تاله بانوی و زانای و هک
 محمد صالحی فخر العلماء و پیاوانی به ده سه لاتی و هک احمد پاشا و عبدالله
 پاشای بابان و محمود پاشا و همه پاشای جاف و محمودی یاروه یسو
 رهزا قولی خان و غولام شاخانی کوری خوسره و خانی نه رده لانی والی
 سنه و گه لیککی که . با نه و هیش له یاد نه کریت که سه فهرو هاتو چو کانی
 مهولهوی بو کویستان و گهرمیان و ده وارنشین و زه هاوو پاوه و بیاره و
 کهرکوک و بانو سنه و هه له بجه و سلیمان و به غدا کهم تا بی شیخ هه ر
 دهوریان بینوه له کهش کردنی ئاسوی شاعیریتی مهوله ویدا به تایه تی له
 بواری و هسفدا .

دوهمین : و هک دیارده یه کی ههست پیح کراوی دیوانی مهولهوی ده بینین
 گه لپ جار به یته شیعریک به ته نیا یان دوان و اتاکه ته واو ناکه نو دادی
 خه بآلی مهولهوی نادهن نه گه ر پیکه وه نه بن . نه م دبارده یه به بو چو و نی
 من نه نجامی نه م سی هۆ هونه ری به یه :

۱ - کورتی کیشه که که ده بر گه بی خو مالی به .

ب - قوولی خه بآلی شاعیر و په نابردنه بهر لیکچواندنی لیکدراو
 (التثبیه التمثیلی) و خوازه ی لیکزاو (تناسل الاستعارات) که نه مانه
 وینه ی شیعی فره مه و داو کو کردنه وهی توخمه دژه کان فره اهم دین .

ج - به پیچه وانهی قوتابخانه ی شیعی کلاسیک ، له هۆنراوه ی
 رۆمانتیکدا به کیتی بهیت ههست پین ناکریت . ئیمه به دوای وینه و
 واتادا ده گه رتین .

سپهه‌مین : مه‌وله‌وی به‌و دیوانه شیعره‌ی هه‌ولتیک‌ی به‌پرشتی داوه .
 بۆ تیکه‌ل کردنی له‌هه‌جی گۆرانی و سۆرانی چونکه ئه‌گه‌ر به‌راورد بکه‌ین
 له‌نیوان زمانی شیعری مه‌وله‌وی و خانای قوبادیدا ده‌گه‌ینه ئه‌و نه‌جامه‌ی
 که زمانی مه‌وله‌وی هه‌ورامی به‌کی یوو نکراره‌ی تیکه‌له له‌گه‌ل له‌هه‌جی
 سلیمانیدا چونکه گه‌لج جار به‌ته‌نی ناوی شته‌کان هه‌ورامین و کردارو
 ئاوه‌ل کردارو ره‌گه‌کانیان سه‌ر به له‌هه‌جی سلیمانین ، یان به‌پیتچه‌وانه‌وه ،
 واته شیوه‌ی دارشتنی دیوانی مه‌وله‌وی زاراوه‌ی پالفتسه‌و بیکه‌ردی
 هه‌ورامی نی‌به‌و تیکه‌له . که‌واته مه‌وله‌وی به‌که‌م شاعیره که هه‌ولت‌داوه
 بۆ به‌گرتنی ئه‌م دوو له‌هه‌جیه‌ گۆرانی و سۆرانی ، به‌لام به شیوه‌به‌کی
 هه‌رچۆن هه‌بج له‌پیشدا بریار بۆ نه‌دراو .

چواره‌مین : مه‌وله‌وی به‌که‌مین شاعیری کورده که توانی کیشی ده
 برگه‌یی خۆمالی له مه‌ودای گۆرانی و هه‌لپه‌رکی و قه‌تارو سیاچه‌مانه‌وه
 بگۆزیته‌وه بۆ زمانی عه‌قیده‌و که‌لام و لوژیک . جگه له‌وه‌ش به‌هره‌ خورو
 ده‌سته‌لاته ره‌هاکه‌ی هه‌مان کیشی ده‌برگه‌یی و که‌ پتر زمانی ئاوازو
 هه‌لپه‌رکی ره‌شه‌خه‌لکی ناوچه‌که‌ بوو - دوا‌ی خاناو بیسارانی -
 بگه‌یتیتته چله‌پۆبه‌ی هۆنراوه‌به‌کی سه‌رکه‌وتووئ ئه‌وتۆ که لیپاویلپ
 بیت له توخمه هونه‌ری به‌کانی وه‌ک سۆزو خه‌یالو بیرو ئیقاع و تابلۆ
 هونه‌ری و میعماروه .

پینجه‌مین : وه‌ک میژوونووسه‌ جیهانی به‌کان ده‌لین سه‌رقافله‌و
 گه‌شه پتده‌ری ئه‌ده‌بی رۆمانسی له‌ فه‌ره‌نسا‌دا هۆگۆی به‌هره‌مه‌ند بوو
 (۱۸۰۲ - ۱۸۸۵) . ده‌ ئه‌م میژووه تارا‌ده‌یه‌ک به‌رامبه‌ره له‌گه‌ل میژووی
 له‌دایک‌بوون و مردنی مه‌وله‌وی (۱۸۰۶ - ۱۸۸۲) واته له‌دایک‌بوونی
 ئه‌ده‌بی رۆمانسی له‌ فه‌ره‌نسا‌و کوردستاندا له‌ به‌ک کاتدا له‌سه‌ر ده‌ستی.

هۆڭگو مەولەویدا ھاتە كایەوہ ، كەواتە مەولەوی داھینەر و گەشە پێدەری
 ھۆنراوہی رۆمانسی كوردی بە . با ئھوش لەیادنەكەم كە مەولەوی لە
 یواری ھۆنراوہی رۆمانسیدا پیش دوو كەلە شاعیری رۆمانسی ئینگلیز و
 تەنانت جیھانیش كەوتووہ واتە ئۆسكار وایتلەد (۱۸۵۴ - ۱۹۰۰) و
 بیس (۱۸۶۵ - ۱۹۳۹) . كەواتە لە نووسینەوہی میژوووی ئەدەبی
 بەراوردی جیھانیدا قوتابخانەیی ھۆنراوہی رۆمانسی كوردی - وەك
 تەمەنی لەدايك بوون - گەرەكە بخەیتە پال ھۆنراوہی رۆمانسی
 فەرەنسی بەوہ .

بەراوتزەكان :

- ۱ - یادی مەردان - بەرگی دووہم ، ۱۹۸۲ ، مەلا عبدالکریمی مدرس .
- ۲ - مەولەوی - گۆرینی پیرەمێرد ، ل ۱۱۹ . بەغداد .
- ۳ - مبادئ النقد الادبی ، رتشارد . ص ۳۰۹ .
- ۴ - میژوووی ئەدەبی كوردی - علاءالدین سجادی ۱۹۵۲ ، ل ۲۵۵ .
- ۵ - دیوانی مەولەوی ، مەلا عبدالکریمی مدرس ، ل ۴۵۶ .
- ۶ - دیوانی مەولەوی ، مەلا عبدالکریمی مدرس ، ل ۴۲۰ .
- ۷ - رۆشنگیری نوێ ، ژمارە ۶۴ ، ۱۹۷۵ ، ل ۶۴ .
- ۸ - دیوانی مەولەوی ، ل ۴۱۱ .
- ۹ - بەیان ، ژمارە ۳۳ ، ۱۹۷۶ ، انور قادر محمد ، ل ۳ .
- ۱۰ - مەولەوی - ۱ . ب . ھەوری ، ۱۹۷۳ ، چاپخانەیی كاكەیی فەلاح .
- ۱۱ - میژوووی ئەدەبی كوردی ، علاءالدین سجادی ، ل ۲۶۷ .
- ۱۲ - گۆفاری كاروان .
- ۱۳ - دیوانی گۆران .

۱۴- دیوانی سه‌لام ، ل ۱۹۱

۱۵- پروانه :

۱ - مفهوم الشعر . د. جابر احمد عصفور ۱۹۸۲ .

۲ - منهاج البلغاء و سراج الادباء ، تحقیق محمد الحبيب ابن الخوجه . حازم القرطاجی . دار الكتب الشریه . تونس . ۱۹۶۶ .

۱۶- تلخیص کتاب ارسطوطالیس فی الشعر - تحقیق عبدالرحمن بدوی القاهره ۱۹۵۴ .

۱۷- یادى پیره میرد - لمژیّر چاودیری علاءالدین سجادی له چاپ دراوه ، ۱۹۵۱ .

هروه‌ها پروانه :

۱ - مهوله‌وی و سروشت . باب‌علی شیخ عمر .

ب - عه‌قیده‌ی مهوله‌وی . ناماده‌کردنی محمد علی قهره‌داغی . ۱۹۷۷ .

۱۸- الرومانتیکیه - محمد غنیمی هلال .

۱۹- شیخ ره‌زای تالّه‌بانی - دیوان - .

۲۰- دراسات و نماذج فی مذاهب الشعر و نقده - د. محمد غنیمی هلال .